

Література

1. Kosenko, I. S. (2015). Genetic resources of the genus *Corylus* L. in the National Dendrological Park “Sofiyivka” of NAS of Ukraine. *Ecological Consequences of Increasing Crop Productivity: Plant Breeding and Biotic Diversity* [Eds. Anatoly I. Opalko et al.]. Toronto; New Jersey: Apple Academic Press. Ch. 16. 155–166.
2. Kosenko, I. S., Opalko, A. I., Balabak, O. A., Opalko, O. A., & Balabak A. V. (2017). Hazelnut breeding in the National Dendrological Park “Sofiyivka” of the NAS of Ukraine. *Plant varieties studying and protection*. 13(3). 245–251.
3. Mezhenskyj, V. M. (2007). Unification of rating scales used into introduction of woody plants. *Plant introduction*. 4, 26–37. (In Ukrainian).
4. Reveal, J. L., & Chase, M. W. (2011). APG III: Bibliographical information and synonymy of Magnoliidae. *Phytotaxa*, 19(1), 71–134.
5. Sherman, W. B., & Beckman, T. G. (2002). Climatic adaptation in fruit crops. *Genetics and Breeding of Tree Fruits and Nuts*, 622. 411–428.

ВИЗНАЧНИЙ ВНЕСОК ІВАНА МАКСИМОВИЧА ЄРЕМЕЄВА У РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ І СВІТОВОЇ СЕЛЕКЦІЙНОЇ НАУКИ (до 135-річчя від дня народження)

Костюк М. В., Полторецький С. П., Полторецька Н. М.

Уманський національний університет садівництва, м. Умань, Україна

Народився видатний український учений-селекціонер Єремеев Іван Максимович 19 січня 1877 року у м. Ромни (колишня Полтавська губернія, нині – Сумська область). Після смерті батька (1892 р.), мати з чотирма доньками і п’ятирічним сином Іваном, переїхали в Курськ. Після успішного випуску з «реального училища» (нині – професійно-технічне училище), він допомагав сім’ї репетиторством з латиниці та іноземних мов. У 1904–1907 рр., навчаючись у Харківському технологічному інституті, спокусився революційним рухом. Щоб уникнути переслідувань емігрував через Швейцарію до Франції, де завдяки знанню іноземних мов успішно навчався (1907–1909 рр.) й

отримав диплом «вищих агрономічних наук» Агрономічного інституту в університеті м. Нансі. До 1912 р. він продовжував навчання в Сорбоні, інституті Луї Пастера та музеї Ботанічного саду.

Знаючи, що з 1912 р. в Україні створюється мережа дослідних полів і станцій Іван Максимович доєднався до селекційної роботи, як її повноважений представник за покликанням. Готуючись до повернення, деякий час він працював у Сербії агрономом дослідної станції м. Топчедер (Сербія), а на шляху додому, на переправі через р. Дунай, був заарештований і засуджений за згадану вище участь у революційному русі. Однак рідні взяли його на поруки, домоглися перегляду й відміни вироку та звільнення. В 1916 р., він влаштувався помічником директора Іванівської дослідно-селекційної станції (нині – Іванівська дослідно-селекційна станція Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України), а в 1917 р. – старшим спеціалістом Миронівської дослідно-селекційної станції (нині – Миронівський інститут пшениці імені В. М. Ремесла НААН України) і завідувачем відділу селекції й насінництва пшениці, вівса й цукрового буряка. За його активної участі в умовах громадянської війни був створений всесвітньо відомий сорт пшениці озимої Українка 0246, а також Ювілейна 0103 та вівси №90 і №70. За його самовідданої праці для прискореного розмноження Українки 0246 вдавалося залучити до співпраці близькі й віддалені, одноосібні й колективні господарства та відомих учених (професорів Левшина, Прянішнікова, Богданова, Преображенського, Васильєва, Кулешова, Колкунова, Табенцького, Максимчука, Несторова, Жигалова, Писарєва, Максимова, Якушкіна, Богдана, Чінго-Чінгаса та ін.). Він сміливо захищав насіння, посіви, документацію, майно та життя працівників від бандитів німецьких, австрійських, московських і «своїх». У 1920 р. після обліку врожаю (перевага сягала 20–25%) та інших характеристик за всі роки, згідно з побажанням першого директора С. Л. Франкфурта (ще в 1912 р.), було вирішено назвати перший створений сорт – Українкою, поєднавши назву з її номером (№ 0246). Атестат на сорт було затверджено в Києві і занесено до книги «Сортоводные станции Сахаротреста. Изд. С.С.У. К., 1923» як універсальний, урожайний і посухостійкий для Лівобережжя та рекордист в Україні. Вона експонувалась на Всесоюзній сільськогосподарській виставці в 1923 р. і на міжнародному Лейпцігському ярмарку в 1927 р. В 1929 р. Українка 0246 була

районована в колишньому Радянському Союзі і в середині 30-х років займала найбільшу площу (понад 7 млн га) та висівалась у багатьох зарубіжних країнах. У 1956 р. ООН її затверджено, як міжнародний стандарт сильних пшениць. Завдяки відмінним хлібопекарським якостям та врожайним властивостям вона стала важливою статтею експорту. В першому томі «Теоретичні основи селекції рослин» (1935) опубліковано роботи Івана Максимовича «Сучасний стан учення про чисті лінії» та «Внутрішньовидова гібридизація», оцінку академіком М. І. Вавіловим його заслуг, а також переваги Українки 0246, її відмінні борошно-хлібопекарські якості, високу продуктивність і значне поширення. Вона використовувалась у схрещуваннях безпосередньо або через виведені з її участю з іншими сортами. Її нащадками є понад 300 сортів пшениці озимої та ярої, в тому числі Безоста 4, з якої походить шедевр світової селекції Безоста 1 та Аврора й Кавказ, відомі як батьківські форми понад 1000 сортів наукових установ світу.

Іван Максимович був активним учасником організації Маслівського сільськогосподарського технікуму і реорганізації його в Інститут селекції та насінництва імені К. А. Тімірязєва (нині – Маслівський аграрний технікум імені П. Х. Гаркавого). За сумісництвом він викладав курс селекції та насінництва з навчальною практикою в Миронівці та був обраний професором. Після не обґрунтованого арешту і звільнення з Лук'янівської тюрми, завідував відділом селекції Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрових буряків (нині – Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України) у 1931–1933 рр. Академік М. І. Вавілов, високо оцінюючи його як ученого, запросив його працювати ученим спеціалістом, завідувачем відділу пшениці та заступником директора в Пушкінському відділенні (1934–1937 рр.), а згодом і відділом Ленінградської державної селекційної станції. Під його керівництвом і за безпосередньої участі виведено пшеницю озиму ДС 2444/2 і ярі Тулун 3А/32 та Тулун 70 В/8. Однак Українка 0246 була неперевершена. В 1936 р. йому було присвоєно науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук за сукупністю опублікованих робіт без захисту дисертації та вчене звання дійсного члена ВІР, а за участь у Всесоюзній сільськогосподарській виставці 1939–1940 рр. нагороджено Золотою медаллю. В 1941–1944 рр. І. М. Єремєєв працював заступником директора та керівником відділу селекції і насінництва пшениці Північно-Двінської селекційної станції

Архангельської області, де значно поліпшив насінницьку роботу.

В 1945–1951 рр. Іван Максимович завідував кафедрою селекції та насінництва Білоцерківського сільськогосподарського інституту (нині – Білоцерківський національний аграрний університет). У серпні 1951 р. з ініціативи професора С. С. Рубіна він був запрошений в Уманський сільськогосподарський інститут і працював завідувачем (1951–1955 рр.) і професором (1956–1957 рр.) кафедри рослинництва й селекції.

В Умані І. М. Єремеев продовжував роботу зі вдосконалення Українки 0246 та її сортової агротехніки. У співпраці з ним завідувач кафедри ботаніки професор С. К. Руденко, застосовуючи весняно-літні азотні підживлення Українки 0246 і, за необхідності, дощування, у критичні періоди органоутворення елементів продуктивності за методикою академіка А. О. Сапегіна, отримувалася рекордна врожайність 60 ц/га. Також, під керівництвом професора С. С. Рубіна, аспірантом В. А. Ільченком уперше було досліджено особливості кореневої системи Українки 0246 і змонтовано її на стенді, що й нині використовується в навчальному процесі.

Завітною мрією Івана Максимовича було вирощувати два колоси там, де, за словами Джонатана Свіфта, ріс лише один. Цю мрію продовжили його учні, у їх числі й сузір'я наших знаних випускників – Герой Соціалістичної Праці Ф. Г. Загоруйко, Герой України Л. Я. Яковичин і відомий селекціонер Ф. М. Парій.

Робота І. М. Єремеева була присвячена вирішенню й розробці теоретичних основ і методів селекційного процесу, теоретичним і методичним питанням селекції, отриманню чистих ліній, внутрішньовидової гібридизації, створенню пластичних, життестійких, високобілкових і високоврожайних сортів. Він зробив визначний внесок у розвиток селекційної науки в Україні і світі. В історію селекції Іван Максимович увійшов як творець і вирішальний співавтор Українки 0246, яка є гордістю вітчизняної селекції й візиткою України за її межами. Крім цього, за стрічкового методу сівби з нормою висіву лише 1 млн шт/га схожих насінин Іван Максимович отримувалася більший урожай зерна з кращими посівними й продовольчими якостями, ніж за звичайної рядкової сівби з міжряддями 15 см і нормою висіву 4–5 млн. й до нині цей метод є актуальним для прискореного розмноження та впровадження кращих сортів, а також для виробничих посівів зернових за високої культури землеробства.